

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א לפרשת ויחי תשע"ט¹

חטאי גדולי האומה - שריטה קלה ביהלום

פעולה פזיזה מדי, ללא שיקול דעת מספיק⁵.

מה היה חטאו של ראובן?

יעקב אבינו אומר: "ראובן, בכרי אָתָה, כְּחֵי נְרָאשִׁית אוֹנִי, יְתָר שְׁאֵת וַיִּתֵּר עָז" (בראשית מט, ג). כְּבָכוֹר בְּנִי, וְכִרְאשִׁית אוֹנִי, ראוי היית ליטול חלק יְתָר על אֲחִיךָ בְּכַהֲנָה וּבְמַלְכוּת, ולקבל פי שנים בנחלת א"י (אונקלוס שם). ואולם, "פָּחַז בְּמַיִם - אֶל תּוֹתֵר" (שם, ד). בגלל מידת הפחזות שבך, לא תזכה להיות יְתָר על אֲחִיךָ, ומעלות רוחניות אלו ינתנו לאחרים. כהונה ללוי, מלכות ליהודה, ופי שנים בנחלה ליוסף (חלק אחד למנשה, וחלק אחד לאפרים). ובמה התבטאה פחזותך? - "פִּי עָלִיתָ מִשְׁפָּבֵי אֲבִיךָ", כפי שמסופר בפרשת וישלח: "וַיִּלְךְ רְאוּבֵן, וַיִּשְׁפֹּב אֶת בְּלֶהָה פִּילְגֶשֶׁת אֲבִיו" (שם לה, כב).

והנה, חז"ל אמרו, "כל האומר ראובן חָטָא, אינו אלא טועה" (שבת נה, ב). והדברים תמוהים לכאורה: הרי בכתוב מפורש שראובן חָטָא, וגם יעקב מדבר על כך שראובן חטא. וא"כ, איך אומרים חז"ל "כל האומר ראובן חָטָא אינו אלא טועה"? התירוץ הוא, שחז"ל לא התכוונו לומר שראובן לא חטא כלל. חז"ל התכוונו לומר, שראובן לא חָטָא בחטא שכתוב בו, כפי שמשמע מפשוטו של מקרא, אלא היה כאן חטא אחר, קל הרבה יותר.

מה היה חטאו האמיתי של ראובן? בגמרא מובאות כמה דעות בזה. לפי דעה אחת, ראובן ביקש לחטוא עם בלהה, אך למעשה לא חטא² (שם). ולפי דעה אחרת בגמרא, אפילו מחשבת חטא כזה לא עלתה על לבו, וכל חטאו היה "שבלבל מצעו של אביו"³, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה" (שם). "ולמה בלבל? - שכשמתה רחל, נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים, ונתַנְּהָה באהל בלהה. בא ראובן ותבע עלבון אמו. "אמר: אם אחות אמי (רחל) היתה צרה לאמי (לאה), שִׁפְחָת אחות אמי (בלהה) תהא צרה לאמי"? (שם) בשלמא רחל היתה מתאימה להיות צרה לאמי, שכן גם רחל היא מן האמהות הקדושות, פְּאָמִי. אבל בלהה, שפחת רחל, גם היא תהיה צרה לאמי? ... אמנם בלהה היא צדקת, אבל לא כמו אמי! היא אינה נמנית בין האמהות הקדושות! מה שמגיע אפוא את ראובן, הוא חשבון של כיבוד אִם. לכן הלך ובלבל מצעו של אביו.

ובכל זאת, המעשה של ראובן אינו מעשה ראוי. היה צריך להתחשב יותר בכבודו של יעקב. הרי יעקב הוא אביו, והוא רבו, והוא גדול הדור ונביא - היה צריך לסמוך עליו, שאם מצא לנכון לחיות עם בלהה בחיי לאה אמו, ודאי שיש לו איזה שיקול לנהוג כך. רש"י הרי מסביר: "כך היה יעקב עושה בארבעה אהלי נשיו, מעמיד מטה לשכינה, ובאותו אהל שהוא רואה בו השכינה - הוא בא ולן אותו הלילה" (רש"י שם ד"ה אחת של שכינה). אבל גם אם ראובן לא היה מודע לכך ולא הבין את שיקוליו של אביו, היה לו לשאול אותו בדרך כבוד, ולא לבלבל את יצועיו⁴. לרוב הליטותו לשמור על כבוד אמו, פגע ראובן בכבוד אביו. זוהי הפחזות.

מדוע אי אפשר לפרש שראובן אכן חטא עם בלהה?
אחת הראיות לכך שלא היתה עבירה של עריות במעשה בלהה, היא מתוך דברי התוכחה שאומר יעקב לראובן בפרשתנו. יעקב אומר: "ראובן בכרי אָתָה, כְּחֵי נְרָאשִׁית אוֹנִי... פָּחַז בְּמַיִם אֶל תּוֹתֵר, פִּי עָלִיתָ מִשְׁפָּבֵי אֲבִיךָ, אָז חָלַלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֶהָ". מה פירוש "פָּחַז בְּמַיִם"? האם כל הבעיה כאן היא הפחזות? הרי היה צריך להוכיחו בלשון חריפה הרבה יותר: גואף! מושחת! טמא שבטמאים! אלא מוכח מכאן, שמעשהו של ראובן לא פָּלַל עבירת עריות כלל, ולכן כל הטענה כלפיו היא רק, שהיה "פָּחַז בְּמַיִם". היתה לך פחזות, ומידה זו שוללת את האפשרות שתהיה מלך או כהן. כי מלך, אסור שיהיה פחז כמים. צריך להיות מתון במעשיו, ולא לפעול עד שישקול בדעתו היטב מה טוב לַעֲמֵם⁶. למשל, ביציאה למלחמה, צריך לשקול היטב, האם כדאי בכלל לצאת למלחמה, ואם כן - איך לנהל אותה. זהו ענין שטעון שיקול דעת רב, ומלך שהוא פחז כמים, לא ישקול את הדברים עד הסוף. גם כהן אסור שיפעל בפחזות. עליו להיות מיושב היטב בדעתו, איך לעשות את העבודה וְאֵלוֹ כוֹנוֹת לכוין בה, "וַיִּלְכְּדִיל בֵּין הַקֶּדֶשׁ וּבֵין הַחַל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר" (ויקרא י, י) - בין עבודה קדושה למחוללת (רש"י שם). גם הכהונה וגם המלכות אינן ראויות למי שהוא פחז כמים, ולכן מעבירים אותן מראובן, ומוסרים אותן לאֲחִיו.

עוד ראייה שהביאו חז"ל לכך שלא היתה כאן עבירה של עריות מצד ראובן, שהרי בניו עתידים לעמוד על הר עיבל (דברים כז, ג) ולומר "אָרוֹר שֹׁכֵב עִם אִשְׁתֵּי אָבִיו" (שם, כ). "אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארוור שוכב עם אשת אביו, ויבוא חטא זה לידו"? (שבת נה, ב) ממילא מוכח מזה, שלא היתה עבירה של אשת אב או של אשת איש אצל ראובן. עוד יש להוכיח שלא היתה כאן עבירה של עריות, שהרי חז"ל אמרו על יוסף, "באותה שעה (שעמד לחטוא עם אשת פוטיפר) בָּאָתָה דְמוֹת דִּיקְנֵי שֵׁל אֲבִיו וְנִרְאָתָה לוֹ בַחֲלוֹן. אמר לו: יוסף! עתידין אחיך שיִּפְתְּבוּ עַל אֲבִי אֲפוֹד וְאֵתָה בִּינֵיהֶם. רְצוֹנֶיךָ שִׁמְחָה שִׁמְךָ מִבִּינֵיהֶם"? ! מיד פרש יוסף ולא חטא (סוטה לו, ב). והנה, גם ראובן נכתב על אבני האפוד. הוא לא הפסיד את חלקו באבני האפוד בגלל חטאו. ממילא יש מזה ראייה, שלא עשה עבירה חמורה כמו שיוסף עמד לעשות, אלא עבירה אחרת. לא עבירה של עריות.

דעה נוספת בענין חטאו של ראובן

הזכרנו את דברי חז"ל, שמה שנאמר "וַיִּלְךְ רְאוּבֵן, וַיִּשְׁפֹּב אֶת בְּלֶהָה פִּילְגֶשֶׁת אֲבִיו", אין לפרשו כפשוטו, וכל מה שעשה ראובן הוא, "שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב". ואולם, יש גם דעה אחרת בגמרא, ולפיה ראובן אכן בא על בלהה

מזמור שבו הוא מתנדה ומבקש כפרה על מה שעשה (תהלים נא), אבל לומר שדוד חָטָא במה שמשמע מפשוטו של מקרא - בְּתַאֲנֵת עֲרִיּוֹת וּבִשְׁפִיכוֹת דָּמִים (של אוריה החתי) - האומר כן אינו אלא טועה בהבנת כל התורה כולה. כי לא יתכן לצלול לתהומות של חטא וטומאה בלילה, ובבוקר לקום ולומר "חָטָאתִי לַיהוָה" (שם, יג), ולחזור להיות "מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וְנִעְמִים זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל" (שמו"ב כג, א) ששורה עליו שכונה כדי לחבר את ספר תהילים. מי שאומר כך, אינו מבין את הריחוק הגדול שבין הקדושה והטומאה, עד כמה הם אינם הולכים ביחד. הוא אינו מבין מה זה חטא, ועד כמה החטא מרחיק את האדם מן הקב"ה.

"לֶךְ לְבַדֶּךָ חֲטָאתִי"

אז מה בכל זאת היה חטאו של דוד במעשה בת שבע? - אומרים חז"ל, שדוד ראה ברוח הקדש שִׁפְתַּי שֶׁבַע רְאוּיָה הִיְתָה לוֹ מִשְׁשֵׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית⁹ (סנהדר' קז, א), ושעתיד לצאת ממנה מלך המשיח. והרי גם ממנו צריך לצאת מלך המשיח! ממילא הוא מבין, שהוא מוכרח לקחת לשם כך את בת שבע, ולהעמיד ממנה ולדוד. וכיון שדוד כבר לא היה צעיר באותה שעה, הוא כבר מתקרב לימי הזקנה, הוא חושב לעצמו: "אם לא עכשיו אימתי? צריך לקחת את בת שבע בזריזות!" וטעותו היתה, שדחק את הקץ והקדים את המאוחר. ובלשון חז"ל - "אֶכְלָה פָּנֶה"¹⁰ (שם). לא היה צריך להזדרז כל כך. הקב"ה היה שולח לו את בת שבע בכל אופן, ולא היה לו לנקוט אמצעים מיוחדים כדי להשיגה. אבל עצם המחשבה היתה נכונה, שצריך להעמיד משיח לישראל מבת שבע.

ובנוגע להריגת אוריה אמרו חז"ל, שאוריה מורד במלכות היה, וחייב מיתה (שבת נו, א. ועי' רש"י ותוס' שם, שנחלקו במה התבטאה מרידתו. ולענ"ד גם בכתוב של הפסוק נרמז שאוריה מורד במלכות היה. אוריה אומר לדוד: "מָה יֵשׁ לִי וְחַי נַפְשִׁי אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה" (שמו"ב יא, יא). "חַיֶּךָ" - ביו"ד אחת. ללמדנו, שמשקל חיי המלך היה חסר אצל. הוא אינו מחשיב מספיק את חיי המלך. דוד שולח אפוא את אוריה "אֶל מוֹל פְּנֵי הַמֶּלֶךְ הַחַיָּה" וגורם למותו. בכך הביא דוד על אוריה את העונש המגיע לו, והתיר לעצמו את אשתו למפרע [כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות לאשתו] (שבת שם), שאם ימות במלחמה תהיה מגורשת למפרע].

מה בכל זאת היה החטא בכל התכנית הזו? - חילול השם. "אֶפְסֵי פִי נֶאֱזַן נֶאֱזַפְתָּ אֶת אֲבִי ה' בְּדָבָר הַזֶּה" (שמו"ב יב, יד) - נְתַתְּ פִתְחוֹן פֶּה לְאוֹיְבֵי ה', לומר שלא הרגת את אוריה אלא כדי לקחת לעצמך את אשתו. לא מבנים שהרגת אותו בגלל שהיה מורד במלכות. "היה לך לדונו בסנהדרין" (שבת שם), ואז כולם היו רואים שהוא נדון כמורד במלכות, ולא לשלוח אותו להֶקְרַג בחזית המלחמה עם בני עמון, שבזה נתן פתחון פה לאויבי ה' לומר שמישיח אלקי יעקב ונעים זמירות ישראל הוא שופך דמים ומגלה עריות, ואין לך חילול השם גדול מזה. ויכן לקיחת בת שבע היה בה חילול השם, בגלל מראית העין, כאילו לקח דוד אשת איש. הרי עד היום הטפשים אומרים, שדוד אכן לקח אשת איש...]. זהו שאומר אח"כ דוד במזמור התשובה שלו: "לֵךְ לְבַדֶּךָ חֲטָאתִי" (תהלים נא, ו), כלומר, לא היתה בהריגת אוריה ובלקיחת אשתו עבירה בין אדם לחברו, אלא רק בין אדם למקום - עבירת חילול השם (והה' שמות קו, ב). מראית עין של לקיחת אשת איש ושפיכת דם נקי.

זהו גם מה שאומר לו נתן הנביא: "וְאִתּוֹ הִרְגָתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי

(שבת נה, ב). ואולם גם לפי דעה זו צריכים להבין, שאין מדובר במעשה שנבע מתאוה שפלה ח"ו, אלא במעשה שנעשה מהטעם שהזכרנו לעיל - חשבון של כיבוד אָם. מחמת חשבון זה, הלך ראובן ועשה מה שעשה, כדי למנוע את אביו מלחיות עם בלהה. ובכל זאת, לדעה זו, שראובן אכן בא על בלהה, גם אם נעשה הדבר שלא מתוך תאוה, אלא מתוך חשבון של כיבוד אָם, צריך להבין: איך מגדיר יעקב מעשה זה בלשון עדינה כל כך - "פָּחַז פְּמִים"? והרי יש כאן עבירת עריות, שהיא מעבירות החמורות שבתורה, ומאי נפקא מינה מאיזה מניע נעשתה?

התשובה לשאלה זו היא, שתוכחתו של יעקב לראובן (שהיתה בסוף ימיו של יעקב, על סף מותו), נאמרה לאחר שראובן עשה כבר תשובה על חטאו. ראובן עָרַךְ תַּעֲנוּיֹת וּסְגוּפִים כדי לכפר על חטאו (רש"י בראשית לו, כט), וחז"ל אף אומרים (ב"ר פד, יט), שזכה בגלל זה שִׁצָא מִמֶּנּוּ הוֹשַׁע הַנְּבִיא שֶׁאָמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" (הושע יד, ב). ברור אפוא, מדוע לא הוכיח יעקב את ראובן על מעשה בלהה בלשון חריפה. שכן ראובן בעל תשובה היה, ואין מזכירין לבעל תשובה מעשיו הראשונים (ב"מ נה, ב).

מעשה יש לשאול להפך: אם עשה ראובן תשובה על מעשה בלהה, מדוע מוכיח אותו יעקב על מעשה זה (אם כי בלשון רכה)? הרי שב בתשובה, ומה עוד רוצים ממנו? - התשובה היא זו: נכון שראובן עשה תשובה. אבל תשובה שְׁלֵמָה שתתקן את קלקול החטא במלואו - איננה דבר קל כל כך. אמנם קל מאד לעשות תשובה, "פִּי קָרוֹב אֱלֹהֵיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"⁷ (דברים ל, יד), אבל התשובה היא כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. קל מאד לטפס אל המדרגה התחתונה, אבל קשה מאד להגיע למדרגה העליונה. ולכן, למרות שראובן שב בתשובה, אבל יעקב ראה ברוח קדשו שעוד לא הצליח לנקות עצמו לגמרי ממידת הפחזות מאותו חטא, ולכן הוכיחו.

"אינו אלא טועה" - בהבנת כל התורה כולה!

בענין הלשון "אינו אלא טועה", יש ששאלו, למה נקטו חז"ל לשון ארוכה, "כל האומר ראובן חָטָא, אינו אלא טועה"? למה לא אמרו בקצרה, "כל האומר ראובן חָטָא, טועה"? נראה לעניות דעתי, שחז"ל רצו לרמז לנו בזה, שהאומר "ראובן חטא" טועה לא רק בהבנת מעשה בלהה, אלא בכל גישתו לתורה הוא טועה! הוא "אינו אלא טועה" - בכל מקום ומקום שלומד בתורה! מדוע? מפני שכל התורה כולה מלמדת אותנו, עד כמה רחוקה הקדושה מן הטומאה, ועד כמה מדובר בשני הפכים קטביים, שעולם ומלואו מבדיל ביניהם, ואין שום אפשרות שידורו בכפיפה אחת. ואם כן, לא יתכן שאדם מצד אחד יכשל בעבירה כל כך חמורה, ובתאוה כל כך שפלה, ומצד שני שמו יכתב על אבני החושן והאפוד לזכרון לפני ה' (שמות כח, יב; ושם, כט), להיות מליץ יושר על עם ישראל. מי שחושב שהדבר יתכן - אינו אלא טועה בהבנת כל התורה כולה⁸. הוא אינו מבין כלל את התורה, ואת היסוד הגדול המונח בה, שקדושה וטומאה אינן הולכות יחד.

גם על דוד אמרו חז"ל, "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה" (שבת נו, א), וגם כאן הפירוש הוא, שלא רק בהבנת פרשת דוד ובת שבע הוא טועה, אלא בהבנת כל התורה כולה הוא טועה. אמנם אי אפשר לומר שדוד לא חטא כלל, שהרי נתן הנביא הוכיח אותו על מה שעשה (שמו"ב יב), וגם דוד עצמו חיבר

למה מתבטא הכתוב בחריפות על חטאיהם של אישי התנ"ך?

והנה, אם ראובן ודוד לא חטאו בחטא החמור שנזכר בהם, כפי שמשמע מפשוטו של מקרא, מדוע מתבטא עליהם הכתוב בלשון בוטה כל כך, כאילו חטאו בגופה של עבירה? ומדוע מדקדק עמם הקב"ה, ומענישם בחומרה רבה כל כך?

נסביר את הדבר במשל: יהלום יקר, כל שריטה קטנה מורידה את ערכו באופן ניכר. לעומת זאת, בגרוטאה של מתכת - שריטה קלה אינה מעלה ואינה מורידה. כדי לפגום בערכה של גרוטאה מתכת, יש לפגום בה פגימה הרבה יותר רצינית מאשר שריטה קלה. כך גם היחס בין ראובן לאנשים פשוטים. הפגם הנגרם לראובן ע"י העונן הקל שעשה, הוא כשריטה ביהלום. שריטה קטנה - וערכו של היהלום נפגם מאד. לעומת זאת, אצל אדם רגיל, עברה כזו אינה נחשבת למאומה. רק עבירה חמורה מאד תפגום באדם רגיל באותו שיעור שה"שריטה" פוגמת אצל ראובן. לכן, כדי שנבין עד כמה פגם המעשה שעשה ראובן בערכו, מתאר לנו הכתוב את מעשהו כמעשה חמור לפי ערכו. כך גם לגבי דוד המלך, וכך לגבי כל האחרים שאמרו עליהם כן, כבני עלי, ובני שמואל, ושלמה המלך ועוד (שבת נה, ב - נו, ב). מסיבה זו הקב"ה מדקדק עם צדיקו כחוט השערה (יבמות קכא, ב), ומעניש אותם בחומרה על עבירות קלות, שאצלנו אינן נחשבות למאומה. כי אצלם, מעשה עבירה קל פועל באופן משמעותי הרבה יותר מאשר אותה עבירה אצל אדם רגיל¹². ראובן הפסיד את המלכות ואת הכהונה ופי שנים בא"י, בגלל עבירה שחז"ל אומרים עליה "אינו אלא טועה", וכן דוד נענש בחומרה בגלל עבירה קלה לפי ערכו. צריך לקחת מוסר מהענין הזה. כל אדם צריך לחשוב על עצמו, אמנם אני לא צדיק כמו ראובן או כמו דוד המלך, אבל בכל זאת, מי יודע, אולי ה' ידקדק אתי, ויעניש אותי בחומרה. כדאי אפוא שכל אחד יעשה את החשבון להזהר במעשיו, שלא יענש.

אנו עומדים ביום עשרה בטבת, יום שסמך מלך בבל על ירושלים. צריך להתעורר, לחזור בתשובה, לחזור לדבקות בה', שהמעשים שלנו יגרמו שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו. חז"ל אמרו, "כל דור שאינו נבנה (בית המקדש) בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו" (ירי' יומא פ"א ה"א). ממילא, אם לא זכינו עדין לבנין בית המקדש, משמע שיש במעשינו כדי להחריב את המקדש לו היה בנוי. צריך לראות א"כ שמעשינו יהיו טובים יותר, ונזכה שצום העשירי יהיה לששון ולשמחה במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

עמו"ן" (שמו"ב יב, ט). מהי ההדגשה "בְּחַטָּאֵי בְּנֵי עַמּוֹן"? אמרו חז"ל, שבא הנביא לומר לו בזה, שהטענה כלפיו אינה על עצם מה שהרג את אוריה, שכן אוריה מורד במלכות היה, וראוי היה להרגו. הטענה היא רק על כך שהרג את אוריה "בְּחַטָּאֵי בְּנֵי עַמּוֹן". שכן מנהג העמונים היה, שהיו חוקקים על חרבותיהם דיוקן של עבודה זרה שלהם, וכשהיו מנצחים, היו אומרים שהעבודה זרה שלהם היא שניצחה (וזהר שמות קז, א). אינני יודע אם מוכרחים לפרש דברים אלו כפשוטם, שהיה כתוב על חרב בני עמון שם של עבודה זרה. אפילו אם לא כתוב שם, הכוונה היא שכשגויים מתגברים על ישראל, הם אומרים: "יִדְגּוּ כְּמָה, וְלֹא ה' פָּעַל כָּל זֹאת" (דברים לב, כז), והרי זה חילול השם נורא.

דוד נענש בחומרה

הפסוק אומר, "וַיֵּאמֶר דָּוִד אֶל נְתָן חֲטָאֵי לֵה'', ויש שם פיסקא באמצע הפסוק, ואז נתן אומר לדוד: "גַּם ה' הֶעֱבִיר חֲטָאֵתְךָ, לֹא תָמוּת" (שמו"ב יב, יג). ומבאר הגר"א, שדוד ביקש לומר "חטאתי עויתי פשעתי", כמבואר ברמב"ם: "כיצד מתודין, אומר: אנה השם, חטאתי עויתי פשעתי לפניך" וכו' (הלכ' תשובה פ"א ה"א). אבל נתן הנביא מפסיק את דוד, ולא נותן לו להמשיך, (לכן הפסקא באמצע הפסוק), ואומר לו: "גַּם ה' הֶעֱבִיר חֲטָאֵתְךָ, לֹא תָמוּת". שבאמת לא היה כאן לא עון ולא פשע, רק חטאת של שוגג, ולא יותר מזה ("קול אליהו", תהלים לב).

מצד שני, על השוגג הזה סופג דוד עונשים חמורים מאד. למרות התשובה שעשה, הקב"ה מעניש אותו בעונשים חמורים. "אֵת הַכֶּבֶשֶׁת יִשְׁלֵם אֲרַבְעָתַיִם" (שמו"ב יב, ו) - כפי שפסק דוד על עצמו¹¹ ("ע"ש, וע"י רש"י תהלים קיט, לט) - שלקה בארבעה בנים, הילד (שילדה לו בת שבע) ואמנון, תמר ואבשלום (רש"י שמו"ב שם). תמר שאמנון פגע בה, ואמנון ואבשלום שנהרגו, והילד שמת. אדוניו לא נחשב כאן, כי מת אחרי מות דוד, ודוד לא ראה במיתו ("ע"י מל"א ב, י-כה). אבל בארבעה בנים לקה דוד בחייו.

עוד אמרו חז"ל, "ששה חדשים נצטרע דוד, ונסתלקה הימנו שכינה" (סנה' קז, א). על זה הוא אומר (במזמור בו התפלל לה' אחרי מעשה בת שבע), "תִּתְּנָאֲנִי בְּאֶזְבֵּי נְאֻטְהָר" (תהלים נא, ט). כי מי צריך טהרה באזוב? - מצורע ("ע"י ויקרא יד, ד). כך אומרת הגמרא (סנה' שם). ואולי אפשר להוסיף ולומר, שזה הפשט במה שדוד אומר (באותו מזמור), "ה' שִׁפְתֵי תִפְתַּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ" (תהלים נא, יז). כל אחד מאיתנו אומר את הפסוק הזה, אבל דוד אומר אותו בכוונה מיוחדת. כי מצורע צריך שיהו שפתותיו מדובקות זו בזו (מו"ק טו, א), לכן מבקש דוד מה', "ה' שִׁפְתֵי תִפְתַּח", שאבריא מהצרעת ואוכל לפתוח את שפתותי. לכן הוא מתפלל גם (באותו מזמור) "אֶלְמֶדֶה פִשְׁעִים דְּרַכֶּיךָ, וְחַטָּאִים אֲלֵיךָ יִשׁוּבוּ" (תהלים נא, טו). מי מפריע לדוד ללמד תורה ולהשיב אנשים בתשובה? למה צריך לבקש על זה? אלא שהוא לא יכול לפתוח את שפתיו, כי הוא מצורע, לכן הוא מבקש את ישועת ה', שיוכל לדבר ויוכל ללמד תורה.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה.

הקשר בפרשת ויחי: "וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת" (בראשית מז, כט) - "וַיָּנִיחַ יוֹסֵף" (שם נ, כו).

[אפשרות נוספת: "שֵׁים נָא יְדֵךְ תַּחַת רַכְכִי, וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְנֶאֱמַת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי מִמְצָרִים. וְשִׁכְכֵתִי עִם אֲבֹתִי, וְיִנְשָׂתֵנִי מִמְצָרִים וְקִבְּרָתֵנִי בְּקִבְרָתָם"

- (שם מז, כט-ל) - "וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר, פְּקֹד יִפְקְדוּ אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלֶתֶם אֶת עַצְמוֹתַי מִזֶּה" (שם נ, כה).
אפשרות נוספת: "וַיִּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף, רְאֵה פָנַי לֹא פָלְאִי, וְהִנֵּה הִרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת זַרְעֲךָ" (שם מח, יא) - "וַיִּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים, גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה לָדוּד עַל בְּרָכֵי יוֹסֵף" (שם נ, כג).
2. ולפי זה "וישכב" היינו שחשב לשכב, ולרום מדרגתו של ראובן מעלה עליו הכתוב כאילו שכב ממש, לכן נאמר "וישכב".
3. נאמרו כמה פירושים בזה, מהו "בלבל מצעו של אביו", ואכמ"ל. ועכ"פ, לפי דעה זו, "וישכב" היינו שפגם בחוקי הצניעות, והתערב בסדרי משכבו של אביו. ולרום מדרגתו של ראובן מעלה עליו הכתוב כאילו שכב, כי שורש אחד לבלבל ולשכיבה, ששניהם פוגעים בממשלת האיש על אשתו, לכן יש בבלבל בחינה דקה של שכיבה, לכן נאמר "וישכב".
4. יש מי שבאר, שמפני זה ראובן הוא זה שהתעורר אח"כ יותר מכל אחיו למנוע את הריגת יוסף ולהשיבו אל אביו [וַיִּאמֶר אֶלְהֶם רְאוּבֵן אֶל תִּשְׁפְּכוּ דָם, הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וְיָד אֶל תִּשְׁלְחוּ בוֹ, לְמַעַן הִצִּיל אֹתוֹ מִיָּד הַשְּׁחִיבוּ אֶל אָבִיו" (בראשית לו, כב)]. וכן אח"כ, "וַיִּשְׁבַּע רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר, וְהִנֵּה אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר, וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו. וַיִּשְׁבַּע אֶל אָחָיו וַיֹּאמֶר, הִיָּלֵד אֵינְנוּ וְאֵנִי אֵנָה אֵנִי בָּא" (שם, כט-ל). וכתב שם רש"י (בפירושו שני), שראובן לא היה שם בשעת המכירה, מפני שהיה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו. וקשה: האם עכשיו הזמן ללכת ולעסוק בתיקוני תשובה על חטא שחטא לפני כמה שנים?! ומשמע קצת שיש איזה קשר בין העניינים. ויש לפרש, שראובן הבין, שמה שהאחים לא מתייעצים עם אביהם בענינו של יוסף, זהו מפני שלמדו ממנו לנהוג כך, שפסק בענין יצועי אביו מבלי לשאול את אביו; ובזה הראה דרך לאָחָיו, שאפשר לפסוק גם בלי לשאול את הגדול. וכשראה עכשיו למה גרמו מעשיו, שאפילו בעניני נפשות פסקו אחיו בלי לשאול את הגדולים והזקנים - ניסה למנוע את הוצאת גזר הדין לפועל. ולכן עתה התעורר ביותר לעשות תשובה על הדבר, והלך לעסוק בשקו ובתעניתו. ומשראה שבינתים נמכר יוסף לישמעאלים - "וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו... וַיֹּאמֶר: הִיָּלֵד אֵינְנוּ וְאֵנִי אֵנָה אֵנִי בָּא" ! הכל קרה בגללי! ("מגד גבעות עולם" להג"ר מיכל זלמן שורקין ח"א עמ' מ"ט)
- [ובזה יובנו דברי המדרש: "וַיִּשְׁבַּע אֶל אָחָיו וַיֹּאמֶר הִיָּלֵד אֵינְנוּ וְאֵנִי אֵנָה אֵנִי בָּא - אמר להם, כסבור הייתי שאמצא תרופה למעשה בלהה, ועתה אנה אני בא" (פסיקתא זוטרותא בראשית לו אות ל). וצ"ב, למה היה סבור ראובן שע"י הצלת יוסף תהיה לו תרופה למעשה בלהה. וע"פ מה שנתבאר כאן הענין ברור. דסבור היה, שע"י הצלת יוסף יתקן אצל אחיו את הרושם שיצר אצלם במעשה בלהה, שאפשר להכריע בענין כבדים כאלו לבד, בלי לשאול את הגדולים והזקנים, ואם היה מצליח באמת להציל את יוסף ולהשיבו אל אביו, אכן היתה לו בזה תרופה למעשה בלהה. אך מאחר ולא הצליח בתכניתו - ואני אנה אני בא].
- על פי זה יש ליישב גם מה שכתבו המקובלים, שעשרת הרוגי מלכות הם גלגול של עשרת השבטים שהיו במכירת יוסף, והריגתם היתה תיקון לחטא זה (עי' רבינו בחיי בראשית לח, א). וכבר הקשה על זה רבינו בחיי, הרי רק ט' שבטים היו שם, ולא י', שהרי ראובן לא היה שם בשעת המכירה (כפי שהבאנו מרש"י), וגם בנימין לא היה שם. ותירץ על כך הש"ה, "דאף שלא חטא ראובן עם מכירת יוסף, מ"מ גרמה לו חטא בבלבל יצועי אביו" (של"ה פרשת וישב מקץ ויגש, "תורה אור" אות ו', בתירוץ השני). וקשה, מה הקשר בין חטא בבלבל יצועי אביו וחטא מכירת יוסף. אך לפי מה שנתבאר כאן, חטאו של ראובן הוא זה שגרם לחטא מכירת יוסף.
5. וצריך להבין לפי זה, מה פירוש דברי חז"ל, "כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית לה, כב), מלמד שכולן שקולים כאחת" (שבת נה, ב). הגם שלא חטא בעריות, אבל הרי בבלבל יצועי אביו, וא"כ איך "כולן שקולים כאחת"?
- וצ"ל, שאילו היה חוטא בעריות ח", אי אפשר היה כלל למנות אותו עם שאר האחים במנין אחד, שהרי הוא מסוג לגמרי אחר, שהוא טמא שבטמאים, והם טהורים וקדושים. וכשם שאין מונים במנין אחד בהמה עם בני אדם, כך אין למנות במנין אחד חוטא וטמא עם צדיקים קדושים וטהורים. וממה שמנה אותו הכתוב יחד עם שאר השבטים, שנאמר "ויהיו בני יעקב שנים עשר", על כרחך שלא חטא בחטא חמור כ"כ. ו"שקולים כאחת" אין הכוונה שהם שווים לגמרי, אלא הכוונה היא שהם מאותו סוג, ושייך למנותם במנין ובסדר אחד.
6. ועי' רש"י (שמו"א ט, יז) על כח האיפוק והריסון שצריך להיות למלך, וממנו צריך להיות נאצל כח זה על כל העם.
7. ולדעת הרמב"ן הכוונה היא למעשה התשובה.
8. וצ"ע על ביאור זה ממה שאמרו חז"ל: "כל האומר מלכת שְׁבָא אשה היתה - אינו אלא טועה. מאי מלכת שְׁבָא? מלכותא דשְׁבָא" (ב"ב טו, ב). וכן: "כל האומר רבי מאיר לא סמכו רבי עקיבא - אינו אלא טועה! סמכיה רבי עקיבא ולא קיבלו, סמכיה רבי יהודה בן בבא וקיבלו" (סנה' יד, א). ובשני מקומות אלו לכאורה לא שייך לבאר שכל האומר כן אינו אלא טועה בהבנת כל התורה כולה.
- וב"פתח עינים" לחיד"א (שבת נה, ב) פירש הלשון "אינו אלא טועה", שאילו היה נאמר "כל האומר כן וכך טועה", היה משמע שהדברים עצמם נכונים, ורק האומר כן טועה, כי אין ראוי לדבר ולהזכיר גנותו של אדם גדול. ולכן אמרו "אינו אלא טועה", כדי להדגיש שאין בדברים הללו שום צד של אמת כלל, אלא הכל הבל וטעות גמור מתחילה ועד סוף.
9. והטעם שלא ניתנה לו מיד, מבואר בחז"ל, שכאשר רצה דוד לכרות את ראשו של גלית (לאחר שִׁחְרָגוֹ), לא היה יכול, כי כובע הנחושת שהיה על ראש גלית (שמו"א יז, ה) היה סגור ומסוגר באין אפשרות לפתחו, ורק נערו של גלית, "נִשְׂא הַצֶּנֶה הַהַלְךְ לְפָנָיו" (עי' שם, ז), ידע איך לפתחו. וְנָדַד לו דוד נדר לתת לו בת ישראל לאשה, כדי שיפתח לו את הכובע, ופתח לו. אמר הקב"ה לדוד: "בנות ישראל אתה מחלק? ! חייך, אשתך נתונה לו! והיא בת שבע הראויה לדוד. כי הנער נושא הצנה - אוריה הַחֲתִי היה, והיה נכרי ונתגייר, [ולכן נקרא "הַחֲתִי"], ונתן לו דוד את בת שבע בת אליעם לאשה ("כלי יקר" שמו"א יז נא, בשם מדרש חז"ל; מובא גם ב"מרכבת המשנה" על הרמב"ם הלכ' איסורי ביאה פ"ג ה"ב).
10. ב"חשק שלמה" עמ"ס סנהדרין (קז, א) הביא מלקוטי הש"ס להאר"י ז"ל, שחז"ל נקטו כאן מליצה זו - "שְׁאֲכָלָה פְּגָה" - כי בלשון חז"ל נקראות התאנים "בנות שבע" (מעשרות פ"ב מ"ח), ולכן אמרו חז"ל על בת שבע, "שְׁאֲכָלָה פְּגָה", דהיינו - תאנה שלא נתבשלה כל צרכה.
11. והטעם שלא ניתנה לו מיד, מבואר בחז"ל, שכאשר רצה דוד לכרות את ראשו של גלית (לאחר שִׁחְרָגוֹ), לא היה יכול, כי כובע הנחושת שהיה על ראש גלית (שמו"א יז, ה) היה סגור ומסוגר באין אפשרות לפתחו, ורק נערו של גלית, "נִשְׂא הַצֶּנֶה הַהַלְךְ לְפָנָיו" (עי' שם, ז), ידע איך לפתחו. וְנָדַד לו דוד נדר לתת לו בת ישראל לאשה, כדי שיפתח לו את הכובע, ופתח לו. אמר הקב"ה לדוד: "בנות ישראל אתה מחלק? ! חייך, אשתך נתונה לו! והיא בת שבע הראויה לדוד. כי הנער נושא הצנה - אוריה הַחֲתִי היה, והיה נכרי ונתגייר, [ולכן נקרא "הַחֲתִי"], ונתן לו דוד את בת שבע בת אליעם לאשה ("כלי יקר" שמו"א יז נא, בשם מדרש חז"ל; מובא גם ב"מרכבת המשנה" על הרמב"ם הלכ' איסורי ביאה פ"ג ה"ב).
12. וכך כתב הר"ן: "צריך ביאור למה שנכתב בפשט הכתובים עון בת שבע, כאילו דוד חטא... אבל התשובה בזה, כי... הציע הכתוב זה, כאלו חטא חטא גדול ועצום, שאותו המעט לדוד שמודים בו רבותינו ז"ל שחטא, היה נחשב לו כמו שיהיה נחשב לאדם אחר שחטא כל מה שיורה עליו פשט הכתוב" (דרשות הר"ן סוף הדרוש הששי).